

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АПН УКРАЇНИ

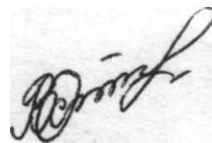
ХОПТЯНА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 37.035:37.018.3 (2)

**ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ У НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ**

13.00.07 - теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання АПН України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Кузьменко Людмила Василівна,
Інститут проблем виховання АПН України,
старший науковий співробітник лабораторії
виховної роботи в закладах інтернатної о гину.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Помегун Олена Іванівна,
Інститут педагогіки ЛНІ України,
завідувач лабораторії сусілі.с і по ішінчої оі ні і и;

кандидат педагогічних наук, доцент
Голуб Олена Вікторівна,
Бердянський державний подими гімни
університет, завідувач кафе ірї не іашикії

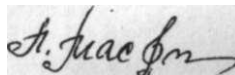
Захист дисертації відбудеться "24 листопада 2009р. |4⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01, и Інституті проблем виховання А П Н України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Перший і.мн ч , з а л засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій чіп іпні Іпсгііуту проблем виховання ЛИН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Автореферат розісланий

23" авгостня 2009р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Масол

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціально-економічні трансформації українського суспільства, завдання побудови демократичної правової держави та формування громадянського суспільства актуалізують проблеми виховання компетентної, самостійної, соціально активної і відповідальної особистості. У цьому контексті підвищення правової свідомості і відповідальності всіх громадян, а особливо молодших поколінь є особливо актуальним.

Насамперед важливою проблема є для педагогічних колективів закладів інтернатного типу. Протиріччя між декларованими ідеями гуманізму і сучасними життєвими реаліями, негативним соціальним досвідом, набутих деякими вихованцями шкіл, знецінення моральних ідеалів і принципів, недосконалість чинного законодавства призвели до правового примітивізму певної частини учнівської молоді. Саме тому завдання правового виховання школярів є актуальними і водночас складними для педагогічних колективів. Особливої уваги потребують вихованці шкіл-інтернатів. Нестійкість їхнього психічного розвитку, переважання поверхових, безсистемно засвоєних, розрізнених моральних норм негативно впливає на їхню поведінку, ставлення до оточуючих і самих себе.

З огляду на це звернемося до наукових джерел даної проблеми. У наукових роботах з філософії, педагогіки, психології, соціології досліджуються окремі аспекти правового виховання, інтеграція яких дає цілісне уявлення про важливість, складність цієї проблеми, зокрема, щодо права, як засобу реалізації людських цінностей (О.Бандура, С.Бублик, М.Зайчківський, М.Костицький та ін.), гуманістичних засад права (О.Данілян, Л.Байрачна, С.Максимов та ін.), виховання особистості (Г.Костюк, В.Лабунська, С.Максименко, Ф.Райс), дидактичні аспекти правового виховання (В.Берман, М.Данилов, В.Краєвський, О.Наровлянський, Б.Подзолков та ін.), специфіки правового виховання в позаурочній, позакласній і позашкільній навчально-виховній роботі (Г.Давидова, В.Дубровський, В.Лова, О.Помегун, О.Суслова, О.Семіколенова, А.Сиротенко, Л.Твердохліб, М.Фіцула та ін.), відповідальність особистості (І.Бех, Б.Кобзар, Є.Постовойтов, М.Савчин, В.Сухомлинський та ін.).

Організаційно-педагогічні проблеми навчально-виховної діяльності закладів інтернатного типу досліджено в наукових працях у різних аспектах: становлення і розвитку інтернатних закладів (А.Аблятипов, Б.Кобзар, В.Покаш, В.Слюсаренко), організація навчального процесу в школах-інтернатах (С.Болтівець, Б.Гарбарець, Г.Настасьєв, Ю.Підборський, В.Слюсаренко, В.Лковенко), специфіки позаурочної виховної роботи в закладах інтернатного типу (О.Голуб, М.Губрієнко, Л.Свєрґафова, В.Загрева, Л.Канішевська, Л.Кузьменко, Р.Науменко, С.Нечай, Н.Огревич, В.Чугаєвський та ін.), психологічні особливості виховання дітей шкіл-інтернатів (В.Вінс, С.Воронова, Я.Гошовський та ін.). Проте специфіка правового виховання молодших підлітків в умовах шкіл-інтернатів все ж висвітлена недостатньо.

Посилення інтересу дослідників до питань правового виховання учнів шкіл-інтернатів у сучасних умовах викликано певними суперечностями, а саме: між потребами суспільства щодо правового виховання особистості і рівнем реалізації

цих завдань у системі навчально-виховної роботи шкіл-інтернатів; між нормами і вимогами, викликаними новою соціальною ситуацією, та відсутністю внутрішньої готовності вихованців до їх виконання.

Отже, соціальна і педагогічна значущість проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **"Правове виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема є складовою частиною науково-дослідної роботи лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання АПН України "Формування життєвої компетентності вихованців у закладах інтернатного типу", державний реєстраційний номер 0104Ш00209, тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (протокол № 4 від 26 березня 2005 року) та узгоджена в Раді з координації досліджень у галузі педагогіки та психології Академії педагогічних наук України (протокол № 5 від 24.05.2005 року).

Мета дослідження - визначити, науково обґрунтувати, розробити й апробувати організаційні та психолого-педагогічні умови правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів як невід'ємної складової цілісного виховного процесу.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. З'ясувати стан досліджуваної проблеми у теорії та особливості реалізації правового виховання у практиці роботи загальноосвітніх шкіл-інтернатів; уточнити сутність правової вихованості стосовно учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів;

2. Визначити й охарактеризувати компоненти, критерії та показники й виявити рівні правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів;

3. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність функціональної моделі правового виховання молодших підлітків у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів;

4. Визначити, науково обґрунтувати та апробувати організаційні та психолого-педагогічні умови ефективності правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів;

5. Розробити методичні рекомендації щодо правового виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів.

Об'єкт дослідження - процес правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів.

Предмет дослідження - організаційні та психолого-педагогічні умови правового виховання учнів 5-6 класів у школах-інтернатах.

Теоретичну основу дослідження складають концептуальні положення і висновки філософської, педагогічної і психологічної наук щодо примату прав людини над законодавством як критерію легітимації (О.Бандура, С.Бублик, М.Заїнчковський, М.Костицький, Б.Чміль, О.Данільян, Л.Байрачна та ін.), правового виховання (В.Котюк, В.Оржеховська, О.Пошетун, В.Сухомлинський, Н.Ткачова, М.Фіцула та ін.), закономірностей становлення і розвитку особистості (І.Бех, Л.Божович, Д.Ельконін, Г.Костюк, С.Рубінштейн та ін.), ефективності навчально-

виховного процесу в освітніх закладах (Ю.Бабанський, Б.Кобзар, М.Поташнік та ін.), наукові положення щодо закономірностей розвитку молодших підлітків (Д.Ельконін, Т.Драгунова, Р.Науменко, Ю.Підборський, Л.Сологуб та ін.).

У дослідженні використані законодавчі та нормативні документи стосовно освіти, зокрема, Закони України "Про освіту", "Про охорону дитинства", "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування".

Для розв'язання визначених завдань використано комплекс **методів** дослідження, який включав:

- теоретичні методи: аналіз, узагальнення наукової літератури з філософії, педагогіки, психології, юриспруденції, вивчення державних документів з питань правової освіти та правової інформації, порівняння, систематизація, зіставлення та узагальнення здобутої інформації, що дало змогу визначити вихідні теоретичні положення дослідження, розробити функціональну модель правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів;

- емпіричні методи: цілеспрямовані педагогічні спостереження, анкетування, тестування, опитування, бесіда, узагальнення педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, кількісний і якісний аналіз отриманих результатів дослідження, що сприяло вивченню реального стану проблеми;

- методи математичної статистики, які застосовувалися для обробки експериментальних даних і встановлення кількісної залежності між досліджуваними явищами.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше*:

визначено, науково обґрунтовано та апробовано *організаційні умови* (науково-методичне забезпечення правового виховання, набуття педагогами необхідних знань і умінь; демократизація, відкритість процесу виховання, організація суспільно значущої діяльності дітей, в якій вони можуть свідомо реалізувати свої права і обов'язки; опора на діагностування, здійснення науково обґрунтованого прогнозування, планування, організацію, координацію діяльності учасників навчально-виховного процесу) і *психолого-педагогічні умови* (забезпечення позитивної мотивації педагогів і вихованців до реалізації спільної мети взаємодії; опора на особистісно орієнтований підхід, орієнтація педагога на особистість вихованця як мету, суб'єкт, результат правового виховання) ефективності правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів; *розроблено* та експериментально перевірено функціональну модель правового виховання молодших підлітків у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів (мета, функції, завдання, принципи, зміст, компоненти, умови, результат); *визначено* критерії та показники (наявність відповідних віковій категорії правових уявлень і знань, усвідомлення необхідності дотримання правових норм, сформованість правомірної поведінки особистості) і виявлено рівні правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів (початковий, середній, достатній).

Уточнено сутність правової вихованості стосовно учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів, під якою розуміємо структурне особистісне утворення із функціонально

пов'язаними і взаємозумовленими когнітивним, емоційно-ціннісним і поведінковим компонентами, що характеризуються певним рівнем усвідомлення особистістю правових знань, мотивів, необхідності правомірної поведінки та втілення їх у реальних нормативно-поведінкових діях.

Подальшого розвитку набули форми, засоби, методи правового виховання молодших підлітків у закладах інтернатного типу.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій "Правове виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів". Висновки, положення і результати дослідження можуть бути використаними керівниками, вихователями, соціальними педагогами при визначенні мети, змісту, умов правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при розробці спецкурсів і спецсеминарів для студентів вищих навчальних закладів, у процесі підготовки та підвищенні кваліфікації педагогічних працівників загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Наукові положення, висновки і методичні рекомендації дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи-інтернату І—ІІ ступенів № 2 Хмельницької області (довідка № 311 від 5.11.08 р.), Корчунецької загальноосвітньої школи-інтернату І—ІІІ ступенів ім. Петра Панча Хмельницької області (довідка № 558 від 5.11.08 р.), Орининської загальноосвітньої школи-інтернату І—ІІІ ступенів Хмельницької області (довідка № 521 від 5.11.08 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати доповідалися на засіданнях лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання АПН України, на методичних об'єднаннях вихователів шкіл-інтернатів, у виступах на всеукраїнських науково-практичних конференціях: "Сучасні тенденції та пріоритети виховання" (Київ, 12-13 жовтня 2004), "Теоретико-практичні реалії сучасного виховання дітей та учнівської молоді" (Київ, 30 листопада - 1 грудня 2005), "Становлення особистості вчителя в умовах інформатизації суспільства: досвід і провідні тенденції" (Хмельницький, 25 травня 2006), "85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії" (Хмельницький, 5-6 жовтня 2006), "Культурно-ціннісні витоки сучасного виховання особистості" (Київ, 25-26 жовтня 2006), "Особистість ХХІ століття: проблеми виховання та шляхи їх вирішення" (Київ, 17-18 жовтня 2007); Всеукраїнському науково-практичному семінарі: "Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів" (Хмельницький, 12 березня 2008).

Публікації. Результати дослідження опубліковано в 13 наукових працях, із них 10 - одноосібних публікацій, 1 - методичні рекомендації, 8 праць надруковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 2 додатків, списку використаних джерел (287 джерел, із них 2 іноземні). Загальний обсяг дисертаційної роботи - 262 сторінки

друкованого тексту, з яких 176 сторінок - основного тексту. Робота містить 21 таблицю (дві займають по повній сторінці) і 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; розкрито теоретичні основи наукового пошуку; сформульовано наукову новизну, практичне значення здобутих результатів; наведено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження та публікації.

У *першому розділі* - "**Проблема правового виховання школярів у психологічній теорії і практиці**" - здійснено теоретичний аналіз стану проблеми у філософській, юридичній, соціальній, психологічній, педагогічній літературі; уточнено понятійний апарат; розкрито зміст і сутність таких понять, як "правове виховання", "правова вихованість", специфіку процесу формування правової вихованості учнів 5-6 класів у школі-інтернаті; визначено відповідні компоненти, критерії та показники; викладено процедуру і методику констатувального етапу експерименту.

Різні аспекти правового виховання учнів у позаурочній і позашкільній роботі висвітлюються в дослідженнях В.Толовченко, Г.Земченкової, В.Юва, В.Оржеховської, О.Тиховської, І.Усенка та В.Ваксмана, М.Фшули та ін.

Правове виховання в широкому і вузькому сенсі трактується в працях філософів, юристів, соціологів, психологів, педагогів як процес (Л.Твердохліб), діяльність (В.Головченко, В.Ковальський, В.Котюк, М.Фіцула), цінність (В.Сухомлинський), система (Г.Давидов).

Теорія соціального виховання, зокрема правового, як зазначає Н.Ткачова, передбачає інтеграцію педагогіки і права, широке використання у правовому вихованні можливостей психолого-педагогічної науки стосовно формування в індивіда правових знань, ціннісного ставлення до права, переконань у доцільності й необхідності дотримання правових норм.

Відповідно до принципу природовідповідності у процесі правового виховання вчені зосереджували свою увагу на різних вікових групах, зокрема, студентів вищих педагогічних навчальних закладів (М.Подберезський); старшокласників (НАгаркова, В.Загрева, Л.Твердохліб); проблемах правового виховання з урахуванням вікових особливостей підлітків (О.Лометун); молодших школярів (І.Запорожан); попередження правопорушень, девіантної та делінквентної поведінки неповнолітніх (Р.Кашкар'ов, І.Литвинов, В.Терещенко).

Проаналізувавши праці науковців із цієї проблеми, ми дійшли висновку, що авторами розглядався ряд аспектів правового виховання, але комплекс проблем, пов'язаних із правовим вихованням молодших підлітків у загальноосвітніх школах-інтернатах не знайшов належного розв'язання.

З огляду на це нами визначено, що правове виховання учнів 5-6 класів школи-інтернату - це процес створення, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини, необхідних умов для систематизованого, цілеспрямованого розвитку особистості, зорієнтованого на правову освіченість, усвідомлення правової

позиції як потреби правомірної поведінки, оволодіння вміннями користуватися правовими знаннями.

У працях з психології (Л.Божович, Л.Виготський, Д.Ельконін, Г.Костюк, І.Кулагіна, В.Мухіна, Д.Ніколенко, О.Прихожан, ЛЛроколієнко, В.Столін, Н.Толстих) зазначено, що зміни, які відбуваються в підлітковому періоді, послідовно охоплюють чотири сфери розвитку: тіло, мислення, соціальне життя й самосвідомість. У кожній галузі формуються свої психосоціальні новоутворення, які відображають зміст даного моменту розвитку і впливають на результативність правового виховання молодших підлітків.

Найповніше період підліткового віку як часу-кризи висвітлено у роботах Л.Виготського. Він зазначав, що в підлітковому періоді відбуваються дві великі зміни в житті: відкриття власного "Я", формування особистості і світогляду. Підліток починає усвідомлювати відносність тих правил поведінки, які йому диктуються, але ще не завжди знає, як їх можна підпорядкувати одне одному, просте посилення на авторитет вже не задовольняє. Більше того, руйнація авторитетів стає психологічною потребою, передумовою власного морального пошуку.

У дітей 10-11-літнього віку переважає фізична агресивність, причому вербальна агресивність і негативізм перебувають, по суті, на одному ступені розвитку. Психологи, педагоги зазначали, що основною причиною негативних тенденцій у поведінці підлітків шкіл-інтернатів є невідповідність його потреб і умов виховання у дитячих закладах закритого типу, які передбачають обмеження суб'єктивного простору та вибору засобів комунікації, стандартизацію часового режиму, часто вимушену групову ідентифікацію (В.Вінс); у вихованців шкіл-інтернатів спостерігається певна деформація пізнавальних, духовних, естетичних потреб (І.Пеша); підліткам шкіл-інтернатів більш притаманна тенденція до частішого уникнення боротьби з труднощами порівняно з їх однолітками із загальноосвітньої школи, у поведінці та у навчальній діяльності переважає мотивація до уникнення вольових зусиль та спостерігається нездатність учня до систематичної роботи (С.Воронова).

Нами уточнено сутність правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів, під якою розуміємо структурне особистісне утворення із функціонально пов'язаними і взаємозумовленими когнітивним, емоційно-ціннісним і поведінковим компонентами, що характеризуються певним рівнем усвідомлення особистістю правових знань, мотивів, необхідності правомірної поведінки та втілення їх у реальних нормативно-поведінкових діях.

Відповідно до визначених компонентів правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів, було розроблено їх критерії та показники: наявність відповідних віковій категорії правових уявлень і знань (показники: розуміння сутності основних понять права; усвідомлення своїх прав і обов'язків; повнота, глибина, оперативність, системність відповідних віку знань з даної проблеми; прогнозування і передбачення результатів дій, вчинків); усвідомлення необхідності дотримання правових норм (показники: ставлення до чинного законодавства; емоційна оцінка своїх уявлень і знань щодо правознавства, інтерес, потреба, переконаність у необхідності поповнення правових знань; готовність до застосування правових знань у схожих та

варіантних ситуаціях; мотивація використання правових знань і умінь у власній поведінці); сформованість правомірної поведінки особистості (показники: прояв саморегуляції правомірної поведінки; використання отриманих правових знань, умінь і навичок у ситуативній діяльності; використання, відстоювання своїх прав без порушення прав інших; дотримання єдності своїх прав та обов'язків).

На констатувальному етапі у педагогічному експерименті були задіяні учні 5-6 класів Бучанської спеціалізованої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Київської області, учні Вовковинецької школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи-інтернату I—II ступенів № 2, учні Корчунецької загальноосвітньої школи-інтернату I—III ступенів ім. Петра Панча, Орининської загальноосвітньої школи-інтернату I—III ступенів Хмельницької області. У експерименті взяли участь 273 учні 5-6 класів шкіл-інтернатів.

Переважає більшість вихованців шкіл-інтернатів - діти з проблемних сімей. Серед учнів експериментальних класів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт переважають так звані "соціальні сироти" (84,04 %). Частина дітей мають досвід бродяжництва, крадіжок, схильні до токсикоманії. Перебування у неблагополучному оточенні сформувало у цих дітей спотворенні цінності, уявлення про правові норми поведінки, що призводять до відкритого чи прихованого спротиву дітей виховним впливам, скептичного ставлення вихованців до морально-правових ідеалів, правового нігілізму.

У результаті констатувального експерименту було виявлено недостатній рівень правових знань, мотиваційних спрямувань діяльності вихованців. Визначено, що причинами цього були: відсутність цілеспрямованої, систематичної діяльності з правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів; недостатня спеціальна та фахова підготовка педагогів; недотримання принципів природовідповідності і природодоцільності, особистіше орієнтованого підходу в процесі формування правової вихованості учнів 5-6 класів; одноманітність форм і методів правового виховання.

Рівень правових знань, мотиваційних спрямувань, правових умінь молодших підлітків дали підставу здійснити типологічне групування їх як активно-позитивний, позитивний та індивідуальний тип.

Порівняння з розробленими критеріями і показниками даних фактичної правової вихованості у досліджуваної вікової групи дало змогу виокремити у розвитку правової вихованості учнів 5-6 класів декілька рівнів: достатній, середній, початковий. У межах цих рівнів у молодших підлітків виявилися різні поєднання знань, емоційно-ціннісних установок та способів поведінки. Найбільш вартісним, інтегрованим вважався поведінковий компонент.

До групи з достатнім рівнем правової вихованості були зараховані учні з активно-позитивним ставленням до норм права, наявністю у них необхідного мінімуму правової поінформованості: повнота, глибина правових знань відповідають віку дітей, вони можуть застосувати дані знання у схожих ситуаціях, при зміні яких виявляють гнучкість, конкретність, ґрунтовність правових знань. Ці вихованці володіють внутрішньою потребою і переконаністю у необхідності

дотримання норм права, достатнього для вікових потреб рівня правових умінь. Кількість таких учнів становила 6 % від усіх досліджуваних.

До групи із середнім рівнем були віднесені учні з позитивним ставленням до норм права, достатнім чи середнім рівнем правових знань. Школярі, віднесені до середнього рівня правових знань, зіштовхувалися з труднощами систематизації знань, знаходження варіативних способів їх застосування. Ставлення до прийнятого права, своїх прав і обов'язків, усвідомлення необхідності дотримання законів обумовлені у них зовнішньою мотивацією. Діяльність у правовій сфері - ситуативно правомірна. Серед досліджуваних таких учнів було виявлено 17,5 %.

Групи з початковим рівнем правової вихованості склали учні з індивідуальним типом. Характерним для цієї групи вихованців є уривчасті знання норм права, своїх прав та обов'язків. Ставлення до них вибіркове, відповідність поведінки вимогам законодавства спричинена зовнішньою мотивацією, в якій переважає страх перед покаранням. Правові вміння низькі або відсутні. Діяльність в рамках чинного законодавства - правомірна чи ситуативно неправомірна. До цієї групи було зараховано 76,5 % досліджуваних вихованців.

На підставі результатів констатувального етапу експерименту було зроблено висновок про те, що зміст, умови, форми, засоби і методи правового виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі потребують подальшого удосконалення.

У другому розділі - "Наукове обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності умов правового виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів" - на основі аналізу результатів констатувального етапу експерименту було розроблено функціональну модель правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів; обґрунтовано організаційні та психолого-педагогічні умови ефективності правового виховання молодших підлітків, а також перевірено на практиці їхню результативність; висвітлено хід формування етапу експерименту, проаналізовано результати дослідження.

Робота проводилася з учнями 5-6 класів Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів № 2, Корчунецької загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів ім. Петра Панча, Орининської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Хмельницької області. Всього діагностикою було охоплено 149 молодших підлітків.

Виховний процес у школі-інтернаті є підсистемою всієї педагогічної системи, компонентами якої є суб'єкти і об'єкти, мета, принципи, умови виховання, педагогічні засоби досягнення мети, чинники, які впливають на процеси, що відбуваються в системі. Складовою виховної роботи є правове виховання школярів.

Відповідно до завдань дослідження на підґрунті вивчених та проаналізованих теоретичних положень, результатів констатувального експерименту, власного педагогічного пошуку було теоретично обґрунтовано та розроблено функціональну модель правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів (рис. 1).

Мета правового виховання полягає у розвитку дитини як особистості з достатнім рівнем правової вихованості. Із урахуванням специфіки шкіл-інтернатів та їх вихованців, основними функціями правового виховання учнів 5-6 класів

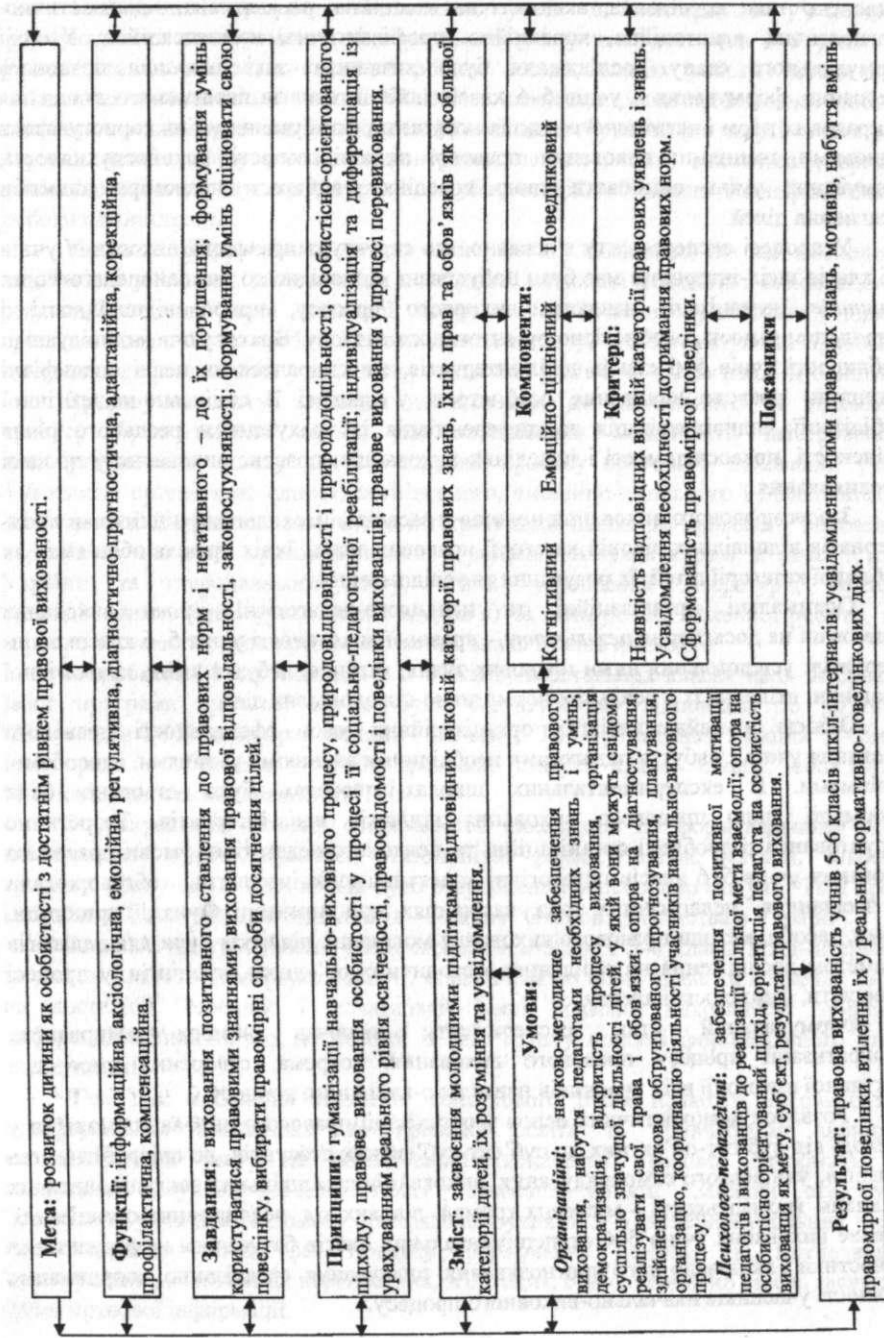

Рис. 1. Функціональна модель правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів

вичленено такі: когнітивна, аксіологічна, емоційна, регулятивна, діагностично-прогностична, адаптаційна, корекційна, профілактична, компенсаційна. У ході формувального етапу дослідження було визначено такі *завдання* правового виховання: формування в учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів позитивного ставлення до правових норм і негативного - до їх порушень; формування умінь користуватися правовими знаннями; виховання правової відповідальності, законслухняності; формування умінь оцінювати свою поведінку, вибирати правомірні способи досягнення цілей.

У процесі експерименту з'ясовано, що структура правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів має бути побудована відповідно до загальнопедагогічних *принципів*: гуманізації навчально-виховного процесу, природовідповідності і природодоцільності, особистісно орієнтованого підходу. Враховуючи індивідуальні особливості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів, ми спиралися на певні специфічні принципи: правове виховання особистості у процесі її соціально-педагогічної реабілітації; індивідуалізація та диференціація із урахуванням реального рівня освіченості, правосвідомості і поведінки вихованців; правове виховання у процесі перевиховання.

Зміст правового виховання полягав у засвоєнні молодшими підлітками шкіл-інтернатів відповідних вікових категорії правових знань, їхніх прав та обов'язків як особливої категорії дітей, їх розуміння та усвідомлення.

Оптимальні організаційні та психолого-педагогічні *умови* виховання спрямовані на досягнення *результату* - правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів: усвідомлення ними правових знань, мотивів, набуття вмінь правомірної поведінки, втілення їх у реальних нормативно-поведінкових діях.

Однією з найважливіших організаційних умов ефективності правового виховання учнів є набуття педагогами необхідними знаннями, вміннями, способами, прийомами. В експериментальних школах-інтернатах було створено банк інформації щодо правового виховання підлітків шкіл-інтернатів. Теоретично обґрунтовані і розроблені організаційні та психолого-педагогічні умови правового виховання учнів 5-6 класів педагогічні колективи шкіл-інтернатів обговорювали на засіданнях педагогічних рад, засіданнях при директорі. Функції, принципи, форми, засоби, методи правового виховання молодших підлітків були для педагогів предметом дослідження на засіданнях методичних об'єднань, тренінгів, у процесі самоосвіти, самовдосконалення.

Формувальний етап експерименту включав вимоги відкритості, демократизації процесу правового виховання, зокрема, створення умов для ефективної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу.

Розвиток демократичних основ у організації правового виховання полягав у переході від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних стосунків, до співробітництва педагогів, учнівського самоврядування, вихованців позашкільних закладів, дитячих об'єднань, громадськості - місцевих громад, ділових кіл, недержавних організацій. Правове виховання учнів 5-6 експериментальних класів базувалося на результатах діагностики і включало його прогнозування, планування, організацію, координацію діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Планування правового виховання учнів шкіл-інтернатів у перебігу формувального експерименту відображалось у перспективних (на 3-5 років) та річних планах навчально-виховної роботи школи, планах роботи методичного об'єднання вихователів, шкільної бібліотеки, календарних планах виховної роботи, графічних планах організації методичної і позакласної роботи (на чверті та на літній період), плані-графіку шкільного контролю, планах роботи вихователів, органів учнівського самоврядування, гуртків, клубів, секцій, об'єднань школярів, планах роботи адміністрації.

У процесі формувального етапу експерименту визначено, що такі психолого-педагогічні умови як: забезпечення позитивної мотивації педагогів і вихованців до реалізації спільної мети взаємодії; опора на особистісно орієнтований підхід, орієнтація педагога на особистість вихованця як мету, суб'єкт, результат правового виховання є ефективними у правовому вихованні учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів.

Враховуючи мету, завдання дослідження, до навчального та виховного процесу були внесені зміни, що забезпечили можливість інтегрованого цілеспрямованого впливу на усі складові процесу правового виховання учнів 5-6 класів, організацію єдності когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінкового компонентів. Запропонований нами інтегративний підхід до правового виховання передбачав вивчення правових питань у рамках декількох курсів, а саме: історії України та стародавнього світу, етики, української літератури, безпеки життєдіяльності (нині уроки основ здоров'я) та позаурочної виховної роботи, що сприяло засвоєнню, розширенню правових знань і умінь школярів.

Розроблений і апробований в 5-6 експериментальних класах шкіл-інтернатів зміст програми правової освіти було структуровано відповідно до розділів: "Документи ООН щодо прав людини і дитини"; "Ти - громадянин України"; "Сім'я: твої права і обов'язки"; "Твій правовий статус: права, пільги, обов'язки"; "Відповідальність неповнолітніх".

З урахуванням вікових особливостей вихованців на формувальному етапі експерименту впроваджувалися різноманітні форми, засоби, методи, зокрема, тренінги. Для учнів п'ятих класів було розроблено і апробовано модуль "Твої права і обов'язки", для учнів шостих класів - модуль "Охорона дитинства в Україні".

Типологічне групування учнів експериментальних 5-6 класів шкіл-інтернатів за рівнем правової поінформованості, ставленням до норм права та правових умінь на достатній, середній і початковий рівні правової вихованості зумовило диференційований підхід до кожної із цих груп у процесі формувального етапу експерименту.

Так, для молодших підлітків початкового рівня правової вихованості з індивідуальним ставленням до правової освіти та уривчастими знаннями сконцентрували увагу на послідовності донесення правової інформації, на підвищенні ступеня усвідомленості засвоєння понять. Завдяки створенню необхідних умов для свідомого проходження учнями 5-6 експериментальних класів шкіл-інтернатів таких фаз процесу формування понять, як: мотивування, категоризація, збагачення, перенесення, згортання, було підвищено рівень засвоєння ними правової інформації.

Для підтримки недостатньо високої мотивації використовувалися установки, які були спрямовані на формування та підсилення позиції необхідності. Важливим було домогтися формування такої правової позиції, за якої вони отримували задоволення від правильно обраного стилю поведінки відповідно до засвоєної нормативності, від відчуття виконаного обов'язку, від корисності своїх дій для досягнення групової мети та ін.

В учнів 5-6 експериментальних класів шкіл-інтернатів, які мали середній рівень засвоєння правових знань і умінь та позитивне ставлення до норм права, основним напрямом виховної роботи обрано формування внутрішньої мотивації. У навчально-виховному процесі вихователі заохочували молодших підлітків експериментальних класів до прийняття та інтеріоризації цінностей, що були пов'язані із засвоєнням правових знань, виявленням своїх здібностей та інтересів, підвищенням своєї правової поінформованості, ефективним вирішенням конфліктних ситуацій тощо.

Робота з учнями 5-6 експериментальних класів з достатнім рівнем правової вихованості, активно-позитивним ставленням до правових норм була зосереджена на формуванні та розвитку активної пізнавальної позиції, підтримці в них внутрішньої мотивації на високому рівні. Розвитку пізнавального інтересу сприяло використання у позаурочній роботі елементів частково-пошукової діяльності. Підбиралися системи проблемних запитань, відповіді на які викликали інтелектуальні утруднення в учнів 5-6 класів. Запитання спиралися на сформовану базу знань, але способи вирішення та відповіді на них не містилися у попередніх знаннях. Якщо вихованець зазнавав труднощів, йому пропонувалися різні варіанти "підказок" і навідні запитання, що спрямовували інтелектуальний пошук. Після знаходження відповіді обов'язково підсумовувалися способи рішення, визначалися найперспективніші спроби, узагальнювався принцип розв'язання завдань цього типу.

Формування правових знань, переведення знань у мотиви та потреби особистості, вироблення правових умінь і навичок захисту власних прав і інтересів, саморегуляції поведінки у процесі формувального етапу експерименту досягалися включенням вихованців у систему широких соціальних зв'язків, суттєвих для них стосунків, накопичення пізнавального, морально-правового досвіду в процесі позаурочної діяльності. Найважливішим засобом у виробленні в учнів 5-6 класів свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, вміння користуватися ними, розуміння необхідності поважати права інших була суспільно корисна діяльність: праця із самообслуговування, побутова суспільно корисна праця; навчальна, громадсько-організаторська, художня, спортивна діяльність. Вихованці могли самостійно обирати види діяльності, переходити від одного виду до іншого, що надавало їм реальну можливість виконувати справу за бажанням, знаходити застосування своїм здібностям, закріплювати свій статус у колективі на основі позитивних ціннісних орієнтацій.

Аналіз динаміки зростання якості правових знань і умінь молодших підлітків з експериментальних і контрольних класів засвідчує їх загальну подібність, проте її зростання в експериментальних класах є помітно вищим, ніж у контрольних.

Результати експериментальної роботи засвідчили, що створення умов і стимулювання розвитку правової самосвідомості молодших підлітків були важливими чинниками зростання правової вихованості, внутрішніх мотиваційних спонук до подальшого росту правосвідомості.

Узагальнені результати формувального етапу дослідження, динаміки його сформованості наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння результатів правової вихованості учнів 5-6 експериментальних (ЕК) і контрольних (КК) класів шкіл-інтернатів

Рівень	Експериментальні класи				Контрольні класи			
	до експер.		після експер.		до експер.		після експер.	
	к-ть	у %	к-ть	у %	к-ть	у %	к-ть	у %
Достатній	9	6,0	19	12,8	8	6,5	10	8,1
Середній	26	17,5	58	38,9	23	18,5	30	24,2
Початковий	114	76,5	72	48,3	93	75	84	67,7

Обчислення значення критерію Пірсона за даними, отриманими за результатами констатувального етапу експерименту ($\chi^2 \sim 0,2$) свідчить про те, що на початку експерименту контрольні та експериментальні класи за рівнем правової вихованості не відрізнялися. Обчислення значення критерію Пірсона по закінченню експерименту ($X \sim 1738$) свідчить про те, що показники контрольних та експериментальних класів розрізнялися суттєво.

Динаміка рівнів правової вихованості учнів контрольних та експериментальних класів упродовж педагогічного експерименту (констатувальний етап - КЕ, формувальний етап - ФЕ) відображена на рис. 2.

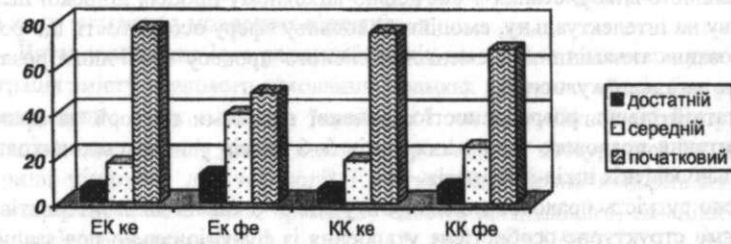

Рис. 2. Динаміка правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів впродовж експерименту (у %)

У ході експериментальної роботи простежувалася стійка тенденція переходу учнів 5-6 експериментальних класів шкіл-інтернатів із середнього рівня правової вихованості до достатнього рівня, а із початкового рівня до середнього. Дана тенденція підтвердила ефективність розроблених під час дослідження організаційних та психолого-педагогічних умов правового виховання молодших підлітків.

Порівняння показників правової вихованості вихованців експериментальних класів, зафіксованих на початку і в кінці експериментальної роботи, виявило якісні зміни щодо сформованості у дітей умінь керуватися у своєму житті відомими їм нормами права, обстоювати свої права та виконувати обов'язки.

Аналіз динаміки зростання якості правових знань і умінь учнів із експериментальних і контрольних класів засвідчує їх загальну подібність, проте її зростання в експериментальних класах є помітно вищим, ніж у контрольних. Результати експериментальної роботи засвідчили, що створення умов і стимулювання розвитку правової поінформованості молодших підлітків були важливими чинниками зростання правової вихованості, внутрішніх мотиваційних спонук до подальшого розвитку особистості.

Отже, порівняльний аналіз результатів дослідження дає підстави стверджувати, що експериментальна робота мала значний позитивний вплив на формування в учнів 5-6 експериментальних класів шкіл-інтернатів правової вихованості, внутрішньої потреби і переконаності у необхідності дотримання правових норм, досягнення достатнього для даного віку рівня правових умінь.

Узагальнення теоретичних і емпіричних результатів дослідження дають підстави до наступних **висновків**:

1. Здійснений у перебігу дослідження аналіз філософської, юридичної, соціальної, психологічної, педагогічної літератури свідчить про важливість проблеми правового виховання молоді у широкому та вузькому значенні, різні підходи до трактування його мети, завдань, змісту, компонентів, критеріїв, показників, умов.

Дослідженням встановлено, що правове виховання як важливий напрям загальної системи виховання у школах-інтернатах має різносторонній соціально детермінований зміст, високу педагогічну цінність і актуальність, що створюють реальну можливість використання у навчально-виховному процесі широкої палітри засобів впливу на інтелектуальну, емоційну і вольову сферу особистості, що робить правове виховання незамінним елементом цілісного процесу всебічного розвитку школяра, його загальної культури.

Недостатній рівень розробленості означеної проблеми в теорії та практиці актуалізує питання правового виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Уточнено сутність правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів, під якою розуміємо структурне особистісне утворення із функціонально пов'язаними і взаємозумовленими когнітивним, емоційно-ціннісним і поведінковим компонентами, що характеризується рівнем усвідомлення особистістю правових знань, мотивів, необхідності правомірної поведінки та втілення їх у реальних нормативно-поведінкових діях.

2. Визначено, що основними компонентами правового виховання молодших підлітків є: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий. Поведінковий компонент вважався найбільш вагомим, таким, що має інтегративний характер.

Критеріями правової вихованості учнів 5-6 класів закладів інтернатного типу визначено: наявність відповідних віковій категорії правових уявлень і знань

(показники: розуміння сутності основних понять права; усвідомлення своїх прав і обов'язків; повнота, глибина, оперативність, системність відповідних віку знань з даної проблеми; прогнозування і передбачення результатів дій, вчинків); усвідомлення необхідності дотримання правових норм (показники: ставлення до чинного законодавства; емоційна оцінка своїх уявлень і знань щодо правознавства, інтерес, потреба, переконаність у необхідності поповнення правових знань; готовність до застосування правових знань у схожих та варіантних ситуаціях; мотивація використання правових знань і умінь у власній поведінці); сформованість правомірної поведінки особистості (показники: прояв саморегуляції правомірної поведінки; використання отриманих правових знань, умінь і навичок у ситуативній діяльності; використання, відстоювання своїх прав без порушення прав інших; дотримання єдності своїх прав та обов'язків).

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили недостатній рівень правових знань, а відповідно й умінь їх практично застосовувати у молодших підлітків шкіл-інтернатів. Більшість учнів 5-6 класів виявили вибіркоче ставлення до правових норм, правомірну поведінку спричинена у них зовнішньою мотивацією. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дав підстави здійснити типологічне групування молодших підлітків шкіл-інтернатів як активно-позитивний, позитивний та індіферентний тип.

Порівняння з розробленими критеріями даних фактичної правової вихованості у досліджуваних класах дали змогу виокремити в розвитку правової вихованості учнів 5-6 класів інтернатних закладів достатній, середній та початковий рівні.

3. У процесі формувального етапу експерименту доведено, що розроблена та апробована нами функціональна модель правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів виявилася ефективною завдяки науковому обґрунтуванню мети, функцій, завдань, принципів, визначенню змісту, компонентів, критеріїв, показників, умов правового виховання молодших підлітків.

Встановлено, що інтегративний підхід до освіти і виховання учнів 5-6 класів, інтеграція змісту правового виховання в рамках декількох курсів (історії України та стародавнього світу, етики, української та зарубіжної літератури, безпеки життєдіяльності (нині уроки основ здоров'я)) та позаурочної виховної роботи створили підґрунтя для взаємодії і взаємопроникнення попередньої і наступної ланок правового виховання, органічну єдність когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінкового компонентів.

4. Визначено організаційні умови (науково-методичне забезпечення правового виховання, набуття педагогами необхідних знань і умінь; демократизація, відкритість процесу виховання, організація суспільно значущої діяльності дітей, у якій вони можуть свідомо реалізувати свої права і обов'язки; опора на діагностування, здійснення науково обґрунтованого прогнозування, планування, організацію, координацію діяльності учасників навчально-виховного процесу) і психолого-педагогічні умови (забезпечення позитивної мотивації педагогів і вихованців до реалізації спільної мети взаємодії; опора на особистісно орієнтований підхід, орієнтація педагога на особистість вихованця як мету, суб'єкт, результат

правового виховання) ефективності правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів.

Результати формувального етапу експерименту продемонстрували позитивну динаміку рівнів правової вихованості в експериментальних класах: стійку тенденцію переходу молодших підлітків із середнього рівня правової вихованості до достатнього рівня, із початкового рівня до середнього. Так, кількість вихованців із достатнім рівнем зростає з 6% до 12,8%, середнім - з 17,5% до 38,9%, а початковим, навпаки: зменшилася з 76,5% до 48,3%. У той же час у контрольних класах зміни не виглядали настільки показовими. Така тенденція підтвердила ефективність впровадження розроблених організаційних і психолого-педагогічних умов правового виховання.

5. Результати проведеного дослідження дали змогу розробити методичні рекомендації для керівників, вихователів, соціальних педагогів, які полягають у визначенні змісту, умов, форм, засобів, методів правового виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів. Подальшого вивчення, зокрема, потребують дослідження специфіки правового виховання молодших підлітків у інтернатних закладах нового типу, підготовка майбутніх учителів до правового виховання дітей у закладах інтернатного типу тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Методичні рекомендації:

1. Хоптяна О. В. Правове виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів : методичні рекомендації / О. В. Хоптяна. - Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2008. - 200 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Хоптяна О. В. Деякі аспекти правового виховання підлітків шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук, праць : у 2 кн. - К.: Ви-во ЖДУ, 2004. - Вип. 6, кн. 2. - С. 138-143.

3. Хоптяна О. В. Вивчення рівнів правових знань молодших підлітків шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук, праць : у 2 кн. - К. : ПП Рута, 2005. - Вип. 8, кн. 1. - С. 347-351.

4. Хоптяна О. В. Психолого-педагогічні особливості підлітків загальноосвітніх шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Філологія. Педагогіка. Психологія". - К.: Видавничий центр КНЛУ, 2005.-Вип. 11.-С. 216-220.

5. Хоптяна О. В. Управління правовим вихованням підлітків шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук, праць : у 2 кн. - К. : Ви-во ЖДУ, 2006. - Вип. 9, кн. 2. - С. 167-173.

6. Хоптяна О. В. Функціональна модель правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук, праць : у 2 кн. - К. : ПП Звояленко Д. Г., 2007. - Вип. 10, кн. 1. - С. 522-530.

7. Хоптяна О. В. Ігрова діяльність як засіб підвищення ефективності правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Педагогічний дискурс : зб. наук, праць. - Хмельницький : ХГПА, 2008. - Вип. 4. - С. 179-182.

8. Хоптяна О. В. Психолого-педагогічні умови ефективності правового виховання молодших підлітків шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія "Педагогіка". - Тернопіль : ТИПУ, 2009. - № 1. - С. 67-73.

9. Кузьменко Л. В. Інтегративний підхід до правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів / Л. В. Кузьменко, О. В. Хоптяна // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія "Педагогічні науки". Фізичне виховання та спорт : зб. наук, праць. - Чернігів : ЧДПУ, 2009. - Вип. 64.-С. 152-157.

Інші публікації:

10. Хоптяна О. В. Підготовка майбутніх педагогів до формування правової вихованості підлітків в умовах модернізації освіти / О. В. Хоптяна // 85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії : [матеріали Всеук.-практ. конференції 5-6 жовтня 2006 р.]. - Хмельницький : Редакційно-видавничий відділ ХГПА, 2006. - С. 175-177.

11. Хоптяна О. В. До проблеми формування усвідомлення прав та обов'язків молодшими підлітками шкіл-інтернатів / О. В. Хоптяна // Теоретико-методичні проблеми виховання учнів загальноосвітніх шкіл : наук.-метод. зб. - К. : Інститут проблем виховання, 2006. - Кн. 5. - С. 28-35.

12. Кузьменко Л. В. Правове виховання учнів шкіл-інтернатів / Л. В. Кузьменко, О. В. Хоптяна // Формування життєвої компетентності вихованців школи-інтернату: наук.-метод. посіб. - К.: Ірпінський вісник, 2007. - С. 51-55.

13. Хоптяна О. В. Етнокультурний потенціал звичаїв та традицій українського народу у правовому вихованні підростаючого покоління / О. В. Хоптяна // Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів : [матеріали Всеук. наук.-метод. семінару 12 берез. 2008 р.] - Хмельницький : ХГПА, 2008. - С. 277-279.

АНОТАЦІЯ

Хоптяна О. В. Правове виховання учнів 5-6 класів у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - теорія і методика виховання. - Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2009.

Дисертацію присвячено проблемі правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів. У роботі розкрито сутність, зміст, специфіку правового виховання

молодших підлітків - вихованців інтернатних закладів, обґрунтовано й апробовано організаційні та психолого-педагогічні умови підвищення його ефективності. Уточнено сутність правової вихованості стосовно учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів. Розроблено компоненти, критерії і показники правової вихованості учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів.

Результати експериментальної роботи дали змогу зробити висновок, що дієвий вплив на ефективність правового виховання учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів мали такі організаційні умови: науково-методичне забезпечення правового виховання, набуття педагогами необхідних знань і умінь; демократизація, відкритість процесу виховання, організація суспільно значущої діяльності дітей, у якій вони можуть свідомо реалізувати свої права і обов'язки; опора на діагностування, здійснення науково обґрунтованого прогнозування, планування, організацію, координацію діяльності учасників навчально-виховного процесу.

Ефективність процесу правового виховання учнів 5-6 класів залежить від психолого-педагогічних умов, а саме: забезпечення позитивної мотивації педагогів і вихованців до реалізації спільної мети взаємодії; опори на особистісно орієнтований підхід, орієнтації педагога на' особистість вихованця як мету, суб'єкт, результат правового виховання.

Ключові слова: правове виховання, правова вихованість, школа-інтернат, організаційні, психолого-педагогічні умови.

АННОТАЦИЯ

Хоптяная Е. В. Правовое воспитание учеников 5-6 классов в учебно-воспитательном процессе школ-интернатов. - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 - теория и методика воспитания. - Институт проблем воспитания АПН Украины, Киев, 2009.

Диссертация посвящена актуальной педагогической проблеме - правовому воспитанию учеников 5-6 классов школ-интернатов. В работе раскрыты сущность, содержание, специфика правового воспитания младших подростков - воспитанников школ-интернатов, обоснованы и апробированы организационные, психолого-педагогические условия повышения его эффективности.

На основании анализа научной литературы уточнена сущность правовой воспитанности учеников 5-6 классов школ-интернатов, под которой мы понимаем структурированное личностное образование с функционально связанными и взаимообусловленными когнитивным, эмоционально-ценностным и поведенческим компонентами, которое характеризуется уровнем осознания личностью правовых знаний, мотивов, необходимости правомерного поведения и воплощения их в реальных нормативно поведенческих действиях.

Критериями правовой воспитанности учеников 5-6 классов школ-интернатов определены: наличие соответствующих возрастной категории правовых представлений и знаний, осознание необходимости соблюдения правовых норм, сформированность правомерного поведения личности.

В процессе формирующего этапа эксперимента разработанная нами функциональная модель правового воспитания учеников 5-6 классов школ-интернатов доказала свою эффективность благодаря научному обоснованию и апробации цели, функций, задач, принципов, компонентов, критериев, показателей, условий правового воспитания младших подростков.

Основными компонентами правовой воспитанности младших подростков школ-интернатов являются когнитивный (наличие соответственных возрастной категории правовых представлений и знаний), эмоционально-ценностный (осознание необходимости соблюдения правовых норм), поведенческий сформированность правомерного поведения личности).

Определено, что действительное влияние на эффективность правового воспитания учеников 5-6 классов школ-интернатов имели такие организационные условия: научно-методическое обеспечение этого процесса, овладение педагогами необходимыми знаниями и умениями; демократизация, открытость правового воспитания, организация общественно значимой деятельности детей, в которой они могут сознательно реализовать свои права и обязанности; опора на диагностирование, осуществление научно обоснованного прогнозирования, планирования, организации, координации деятельности участников учебно-воспитательного процесса.

Эффективность процесса правового воспитания учеников 5-6 классов зависит от психолого-педагогических условий, а именно: обеспечения позитивной мотивационной установки педагогов и воспитанников на реализацию разработанной цели взаимодействия; опоры на личностно ориентированный подход, ориентации педагога на личность воспитанника как цель, субъект, результат правового воспитания.

Разработаны методические рекомендации для руководителей, воспитателей, социальных педагогов, сущность которых состоит в определении содержания, условий, форм, средств, методов правового воспитания учеников 5-6 классов в учебно-воспитательном процессе школ-интернатов.

Объективная оценка тенденций, проявившихся в ходе формирующего этапа эксперимента, убеждает в том, что гипотетически спрогнозированные условия правового воспитания учеников 5-6 классов школ-интернатов, подтвердили свою эффективность.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовая воспитанность, школа-интернат, организационные, психолого-педагогические условия.

ANNOTATION

Khoptiana O. V. Law upbringing of pupils of the 5-6 forms in the educational process of the boarding schools. - Manuscript

Scientific thesis for the degree of Candidate of the Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.07 - theory and methodology of upbringing. - Institute of the problems of upbringing of the APS of Ukraine, Kyiv, 2009.

The dissertation is dedicated to the problem of law upbringing of the pupils of the 5-6 forms of the boarding schools. The entity, contents, specificity of law upbringing of

younger teenagers - disciples of boarding schools are exposed in the work, pedagogical conditions of heightening of its effectiveness are grounded and approbated. The entity of the notion "law good breeding" is defined more precisely. The components, criteria and indices of the law good breeding of the pupils of the 5-6 forms of the boarding schools are worked out.

It is theoretically grounded and proved experimentally that to the factors which facilitate the effectiveness of law upbringing belong: humanization of the educational process, introduction of continuous integrative law education, application of personally-oriented approach when choosing forms and methods of law upbringing, organic combination of the cognitive, emotionally-value and behavioural components of law civility.

The main results of the research found application in the practice of educational work of the boarding schools, can be applied in the educational process of higher pedagogical educational institutions and the system of the post diploma education.

Key words: law upbringing, law good breeding, boarding school, organizational conditions, psychoeducational conditions.

Підписано до друку 05.10.2009 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100. Зам. 47.

«Видавництво "Науковий світ"»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 8-050-525-88-77